

Národní monitorovací
středisko pro drogy
a závislosti

Problematické užívání psychoaktivních léků v České republice:

Souhrn epidemiologických údajů

Viktor Mravčík, Pavla Chomynová, Lucie Grolmusová

XX

> Definice: užívání, nadužívání, zneužívání, problematické užívání?

definice není jednotná

ve většině populačních studií je zneužívání definováno jako „**užívání bez lékařského předpisu či lékařské indikace**“ případně jako „**nelékařské, problémové, škodlivé či nevhodné užití**“

MKN-10 – dg. F13, škodlivé užívání (dg. F13.1), syndrom závislosti (dg. F13.2)

DSM-IV – obdobně rozlišuje mezi abúzem a závislostí

podle EMCDDA/IFT München, 2011

= užívání mimo lékařské pokyny, mimo pokyny určené v příbalové informaci či užitím mimo společensky konsenzus

PROBLEMATICKÉ UŽÍVÁNÍ

návrh zastřešující definice:

„**Zneužití/zneužívání léku je jakýkoliv typ užití léku, u kterého byla prokázána problematická potřeba.** Jde například o užití léku s nebo bez lékařského předpisu, ovšem zjevně mimo přijaté lékařské postupy nebo pokyny, za rekreačním účelem nebo v rámci samoléčby, kdy rizika a problémy spojené s užitím převažují nad výhodami.“ (Küfner a kol., 2011, p. 13)

> Nejčastěji problematicky užívané léky/skupiny

Analgetika

neopioidní
opioidní

Substituční opioidy

metadon
buprenorfin

Sedativa, hypnotika, anxiolytika

barbituráty
benzodiazepiny
Z-drugs, Z-léky

Ostatní

antidepresiva, antiparkinsonika, antiepileptika (pregabalin), stimulancia (L-amfetamin, fenmetrazin, efedrin a pseudoefedrin), antitusika (kodein) a další léky (ketamin, dextromethorphan)

součástí **léků proti úzkosti** (anxiolytik) a **léků na spaní** (hypnotik)
nejčastěji předepisovaná farmaka
nevýhodou je nadužívání a snadný vznik závislosti

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

> Dostupné zdroje dat o problematickém užívání psychoaktivních léků v ČR

výběrová šetření v populaci

odhady problémového užívání drog

registry:

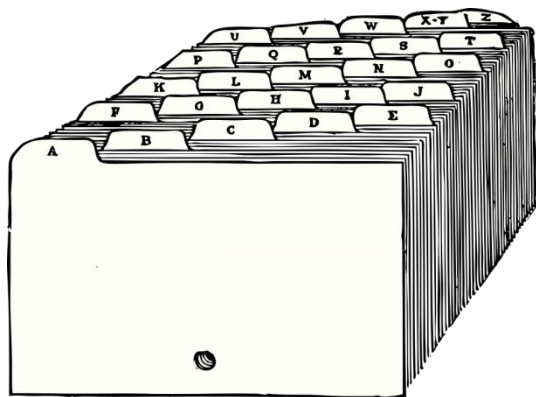
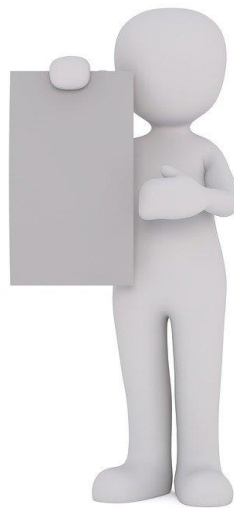
data z ambulanti péče

data z lůžkové péče

NRLUD

intoxikace/úmrtí

XX

> Výběrová šetření v populaci ČR

1. **Národní výzkum užívání návykových látek** (2008, 2012, 2016, 2020) na náhodně vybraném vzorku populace v domácnostech, F2F rozhovory

2. Každoroční omnibusový **Výzkum občanů**, kvótní výběr, cca. 1500-2000 respondentů, F2F

3. Každoroční omnibusová studie **Prevalence užívání drog v populaci**, kvótní výběr, cca. 1000 respondentů, CAPI

další studie:

4. **Výběrové šetření o zdraví (HIS/EHIS 2008, 2014)**

= jakékoliv pilulky, tablety, kapsle, kapky, krémy, masti, náplasti či spreje s léčebným účinkem, ale i potravinové doplňky, minerály, vitaminy, bylinné přípravky apod.

1. = studie přímo zaměřená na užívání návykových látek

= zjišťuje **UŽÍVÁNÍ psychoaktivních léků** (na uklidnění + na spaní, opioidní analgetika) + otázka na „**způsob získání léků**“ a „**užití v souladu s doporučením lékaře nebo lékárníka**“ (=odhad míry zneužívání)

2. = omnibus, NMS od r. 2012+od r. 2016 každoročně

3. = omnibus, každoročně od r. 2012

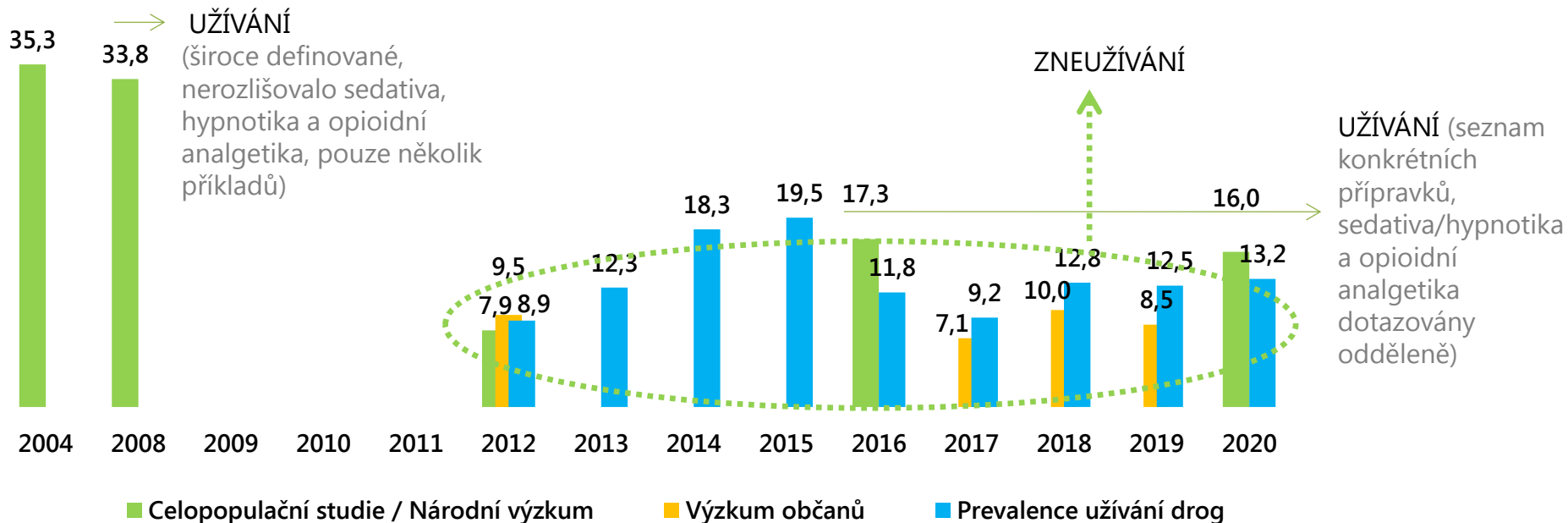
=**ZNEUŽÍVÁNÍ psychoaktivních léků** (na uklidnění + na spaní a opioidní analgetika v jedné kategorii) **získané bez lékařského předpisu**

4. = **UŽÍVÁNÍ psychoaktivních léků** (předepsaných a nepředepsaných v posledních 2 týdnech)

Problematické užívání psychoaktivních léků v obecné populaci

prevalence **ZNEUŽÍVÁNÍ** psychoaktivních léků v posledních 12 měsících = **8–13 %**

změna formulace otázky v čase

- jiný seznam uvedených příkladů
- léky na bolest vs. léky na bolest na bázi opiátů
- získané bez předpisu vs. a/nebo užívané v rozporu s doporučením lékaře nebo lékárníka

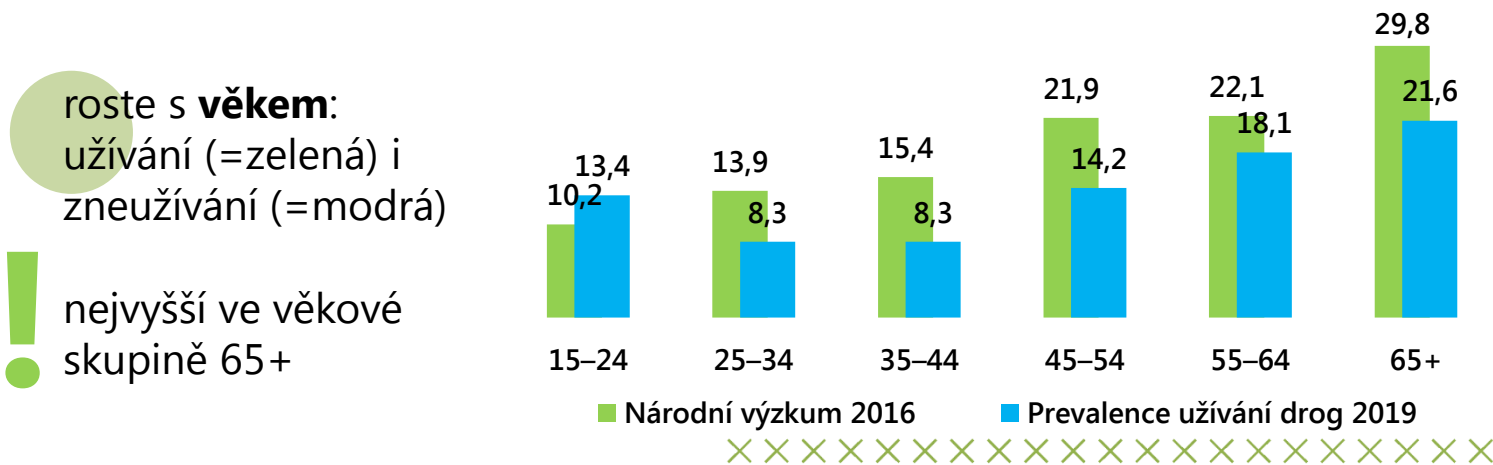
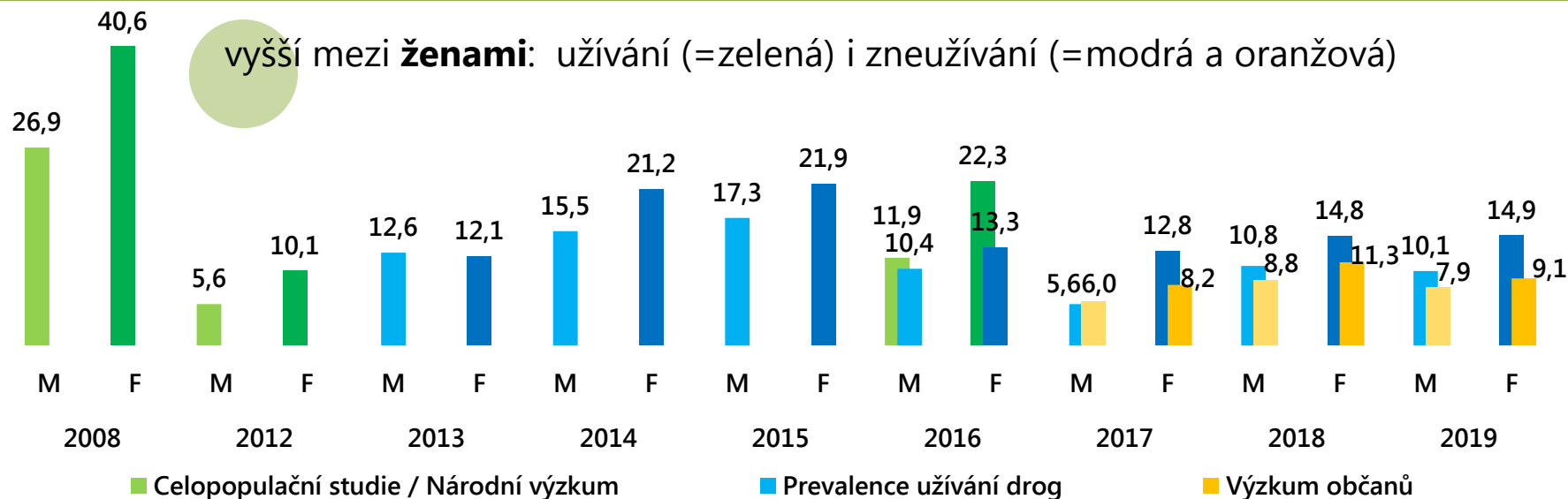
prevalence **UŽÍVÁNÍ** psychoaktivních léků v posledních 12 měsících = **16–17 %**

- pouze přípravky uvedené na kartě pro respondenty

Užívání psychoaktivních léků podle pohlaví a věku

> Odhad míry problematického užívání psychoaktivních léků v populaci

Národní výzkum užívání návykových látek 2016:

KOMBINACE

- užívání sedativ/hypnotik a/nebo opioidních analgetik **získaných bez lékařského předpisu**
- užívání sedativ/hypnotik a/nebo opioidních analgetik **v rozporu s doporučením lékaře nebo lékárníka**

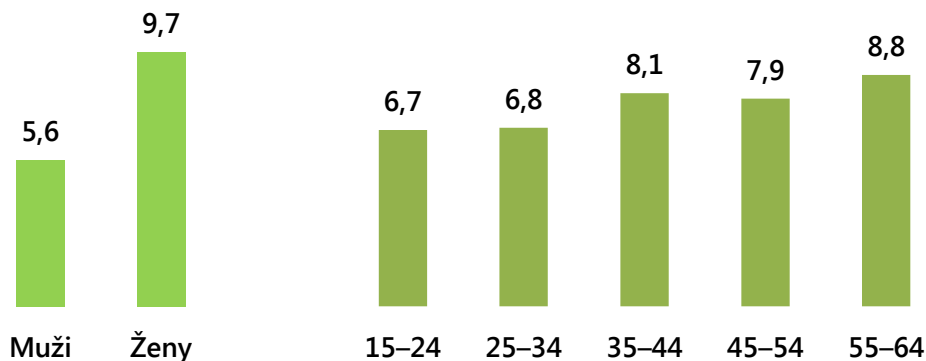
23 % sedativa
53 % op. analgetika

14 % sedativa
47 % op. analgetika

= **44,7 % uživatelů léků**

odpovídá **7,7 % populace** (15-64 let)
(95% CI: 6,7-8,7 %)

v přepočtu na počet obyvatel
600-770 tis. osob ve věku
15-64 let

> Odhad počtu osob problematicky užívajících sedativa/hypnotika v r. 2016

Konečný (2017)

databáze léčiv SÚKL (distribuce do lékáren), dávkování podle SPC

především **benzodiazepinová
anxiolytika** a **Z-hypnotika**

885 tis. osob

z toho

alprazolam (např. NeuroI®)

– cca **270 tis. osob**

zolpidem (např. Stilnox®)

– cca **190 tis. osob**

KONEČNÝ, M. 2017. Užívání návykových sedativ a hypnotik v České republice a syndrom závislosti na těchto léčích z pohledu konziliárního psychiatra. *Psychiatrie pro praxi* 2017, 18, 135-139.

XX

ESPAD 2019: Užívání a problematické užívání léků

užívání léků se sedativním účinkem na doporučení lékaře

užívání léků bez lékařského předpisu a/nebo za účelem dostat se tzv. do nálady a/nebo v kombinaci s alkoholem = zneužívání

10,9 % v životě

9,0 % chlapců
11,1 % dívek

3,4 % déle než 3 týdny

2,9 % chlapců
3,9 % dívek

riziko vzniku závislosti v případě benzodiazepinů

6,6 % bez doporučení lékaře

5,2 % chlapců
7,9 % dívek

9,8 % léky proti bolesti za účelem dostat se do nálady

7,1 % chlapců
12,5 % dívek

5,8 % v kombinaci s alkoholem

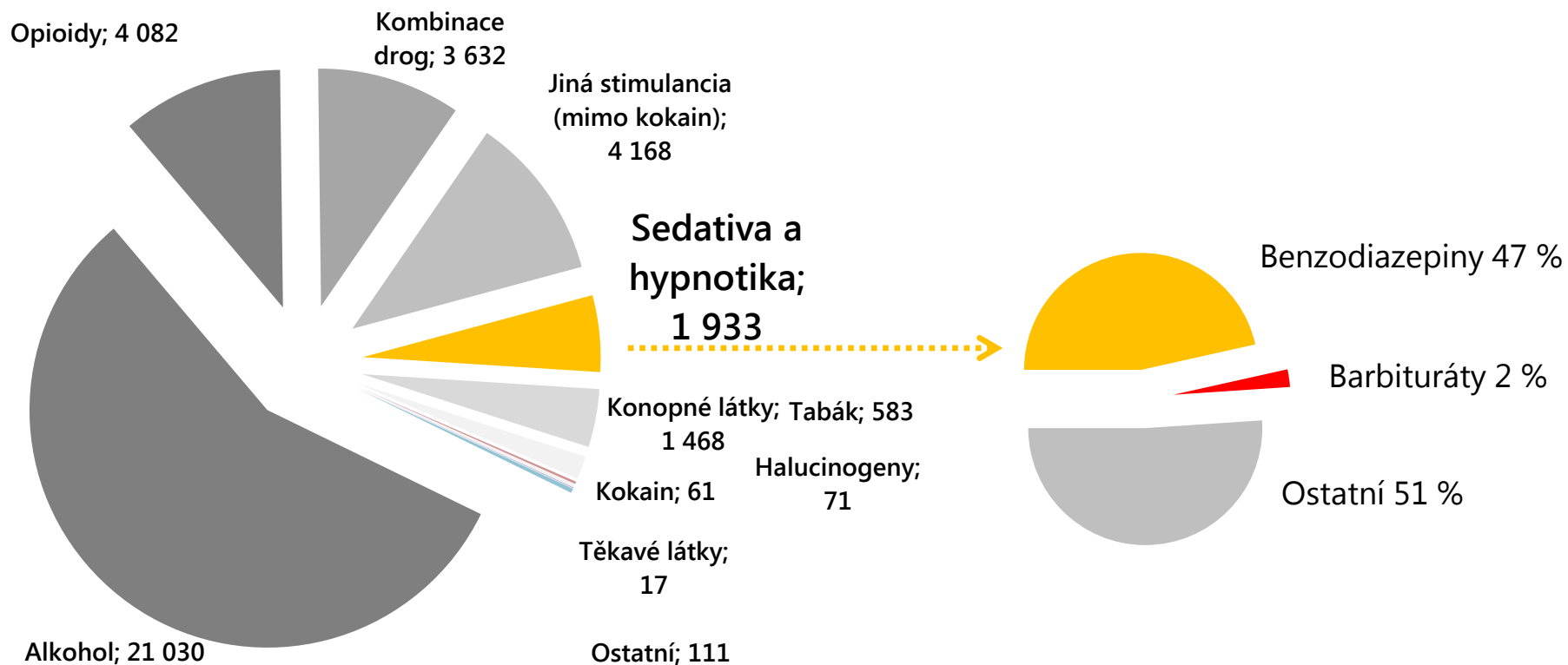
4,2 % chlapců
7,4 % dívek

= problematické užívání léků 14,4 % (11,4 % chlapců, 17,6 % dívek)

> Psychiatrická ambulantní léčba 2019

Pacienti v ambulantní psychiatrické péči podle skupin drog v r. 2019
(celkem 37 156 pacientů s dg. F10–F19)

➤ Národní registr léčby uživatelů drog (NRLUD) 2019 – podle drogy a pohlaví

Počet a podíl žadatelů o léčbu v NRLUD v r. 2019

Druh drogy	Všichni léčení			Prvožadatelé		
	Celkem (počet)	Muži (%)	Ženy (%)	Celkem (počet)	Muži (%)	Ženy (%)
Alkohol	7 613	65,0	35,0	3 385	64,8	35,2
Tabák	172	54,1	45,9	138	52,2	47,8
Stimulancia	4 337	65,6	34,4	2 031	64,8	35,2
➤ pervitin	4 162	66,8	33,2	1 974	64,9	35,1
➤ kokain a crack	47	76,6	23,4	29	82,8	17,2
Opiáty	1 470	69,5	30,5	397	64,0	36,0
Konopné látky	922	76,5	23,5	521	76,2	23,8
➤ marihuana	922	76,5	23,5	521	76,2	23,8
Sedativa, hypnotika	350	36,3	63,7	160	32,5	67,5
Halucinogeny	7	71,4	28,6	6	66,7	33,3
Těkavé látky	16	100,0	0,0	0	0,0	100,0
Ostatní	56	71,4	28,6	23	69,6	30,4
Patologické hráčství	382	92,9	7,1	243	93,0	7,0
Celkem	15 325	69,1	30,9	9 428	67,5	32,5

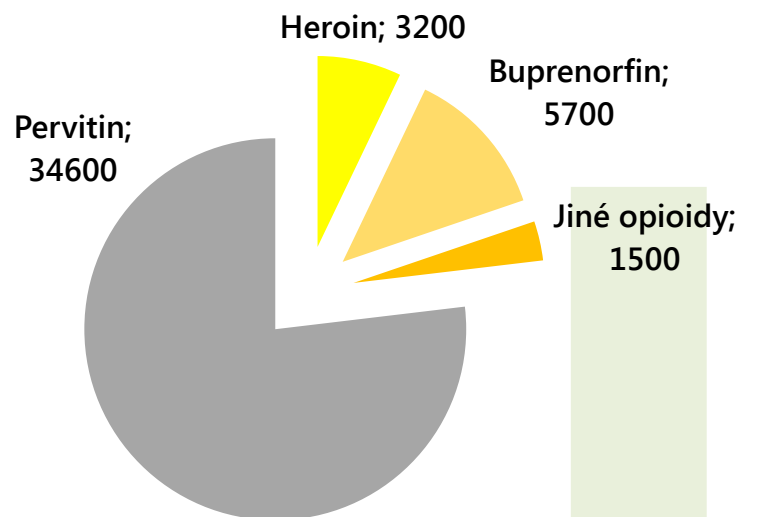
➤ Národní registr léčby uživatelů drog (NRLUD) 2019 – podle drogy a věku

Podíl žadatelů o léčbu v NRLUD v r. 2019 podle drogy/problému a věku

Věková skupina	Alkohol	Tabák	Pervitin	Opioidy	Konopné látky	Sedativa, hypnotika	Patologické hráčství
<15 let	0,1	24,1	0,8	0,1	3,9	0,0	1,3
15–19	0,6	45,7	9,1	1,2	24,2	2,0	2,1
20–24	2,2	2,9	13,3	4,8	17,9	3,1	14,1
25–29	6,0	2,3	24,1	10,2	22,0	4,6	19,1
30–34	11,2	4,7	21,1	21,4	13,2	6,3	20,4
35–39	14,5	0,6	16,2	29,7	9,9	7,1	12,6
40–44	17,3	2,9	8,6	20,7	5,7	12,3	14,9
45–49	13,9	2,9	4,1	6,3	2,1	15,1	6,8
50–54	12,0	3,5	1,6	3,0	0,5	13,7	3,1
55–59	9,7	3,5	0,8	1,4	0,2	8,9	2,1
60–64	6,9	4,1	0,2	0,9	0,0	9,7	1,6
≥65 let	5,5	2,9	0,2	0,3	0,3	17,1	1,8
Průměrný věk (v letech)	46,1	21,3	32,6	38,2	29,7	50,5	35,8

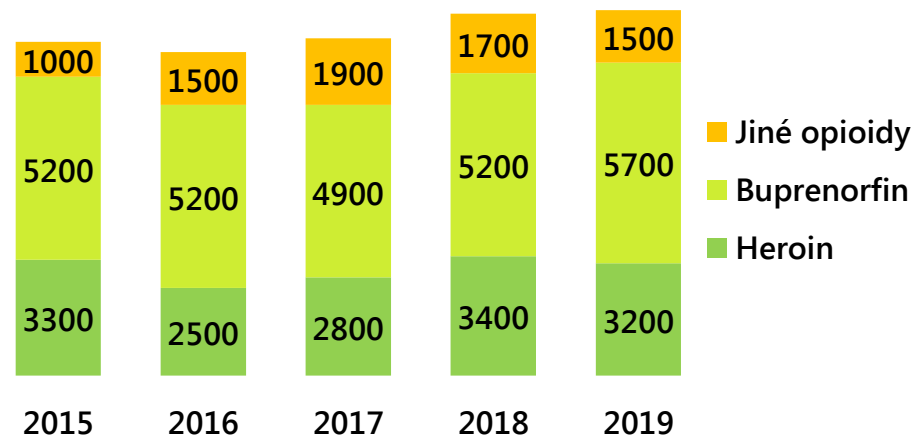
> Počet lidí užívajících drogy rizikově (ex. PUPO) – prevalenční odhady

Počet lidí užívajících drogy rizikově v r. 2019: celkem **45 100**, v tom 10 400 opioidy

opioidní analgetika:
 fentanylové náplasti
 Vendal® Retard (morfin)
 Palladone® (hydromorfon)
 oxykodon

Počet lidí užívajících rizikově opioidy v l. 2015–2019

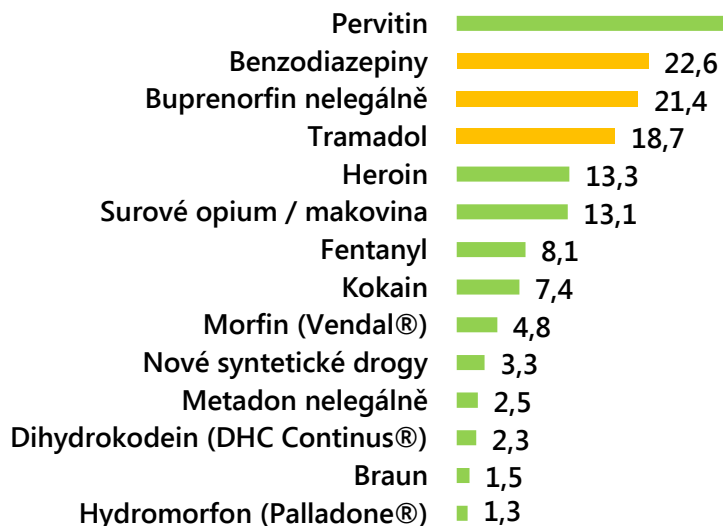
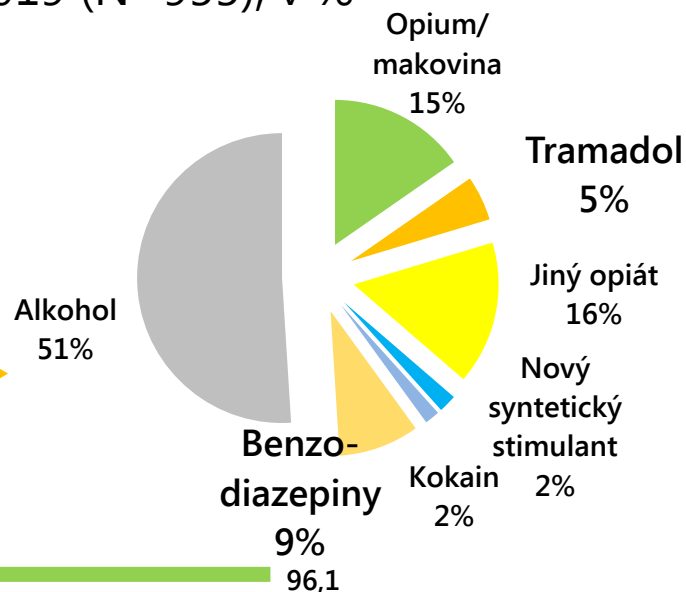
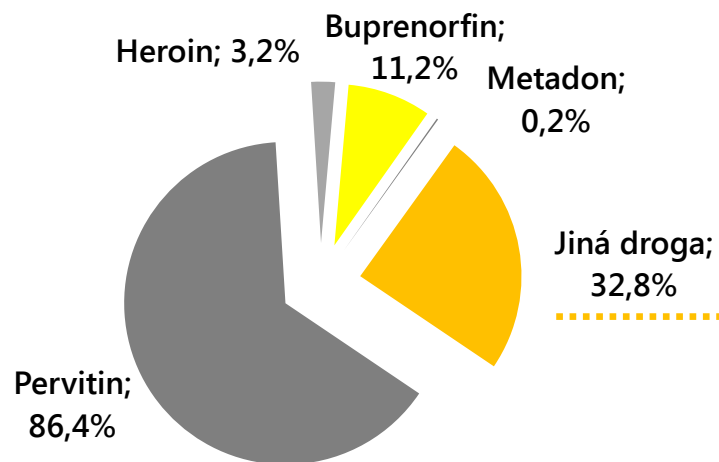

NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI 2020. Prevalenční odhady problémových uživatelů drog multiplikační metodou z dat nízkoprahových zařízení v r. 2019. Nepublikováno.

Multiplikátor 2019 – klienti nízkoprahových zařízení

Základní droga užívaná respondenty průzkumu 2019 (N=955), v %

Prevalence užívání vybraných látek v posledních 12 měsících, studie Multiplikátor 2019 (N=955)

NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A ZÁVISLOSTI
2019. Multiplikátor 2019: průzkum mezi klienty nízkoprahových
programů. Nепublikováno.

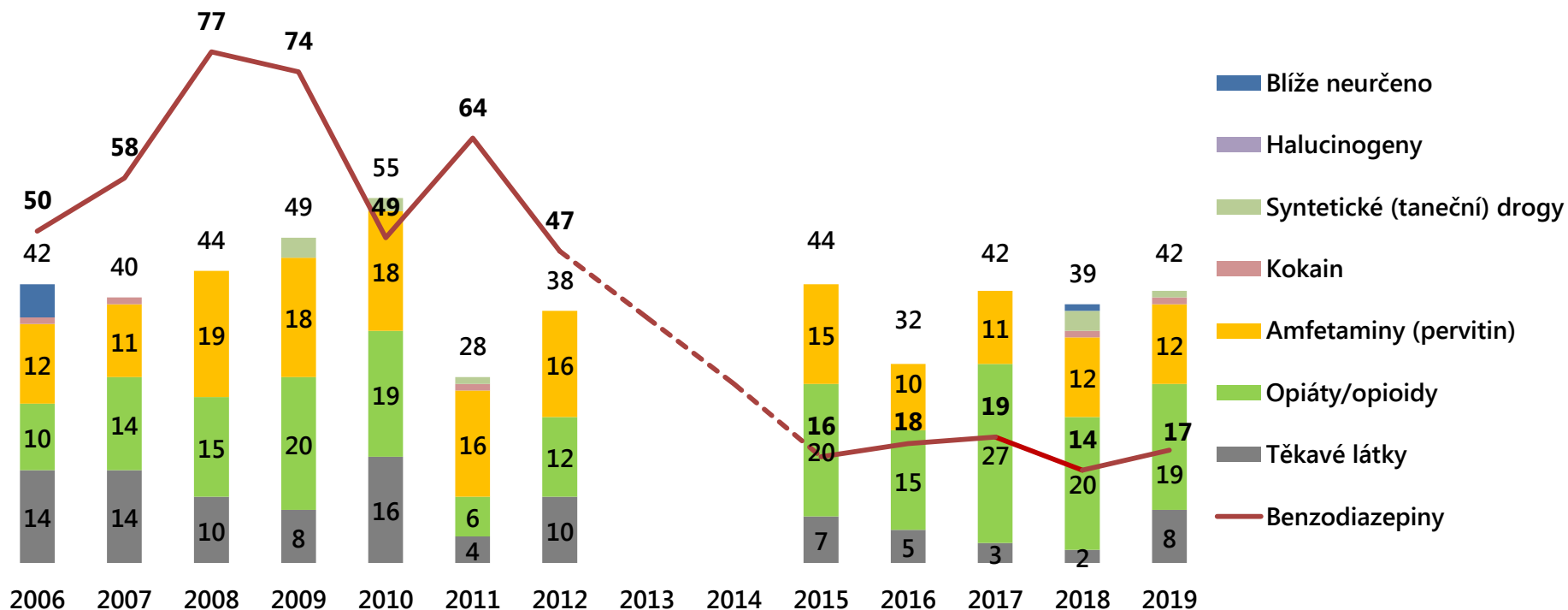
Smrtečná předávkování psychoaktivními léky

Smrtečná předávkování drogami v r. 2019 ve speciálním registru mortality podle skupin drog, věkových skupin a pohlaví

Droga	Věková skupina												Pohlaví		
	<15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	>64	Muži	Ženy	Celkem
Opioidy	1	1	0	2	2	1	1	5	1	0	2	3	12	7	19
> jen opioidy	0	0	0	1	0	0	0	3	1	0	2	3	5	6	10
> více látek včetně opiodů	1	1	0	1	2	1	1	2	0	0	0	0	7	1	9
Jiné drogy než opioidy	0	0	1	5	5	4	2	0	2	1	2	1	16	7	23
> těkavé látky	0	0	0	0	1	0	2	0	1	1	2	1	5	3	8
> pervitin	0	0	0	5	3	3	0	0	1	0	0	0	8	4	12
> MDMA	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
> kokain	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1
> THC	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
> blíže nezjištěno	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Celkem nelegální drogy a těkavé látky*	1	1	1	7	7	5	3	5	3	1	4	4	28	14	42
Psychoaktivní léky	0	1	0	2	2	2	1	2	4	1	9	18	21	21	42
> benzodiazepiny	0	1	0	0	1	1	1	2	1	0	5	5	6	11	17
Celkem	1	2	1	9	7	6	4	7	7	3	13	22	49	35	84

➤ Smrtná předávkování

Smrtná předávkování benzodiazepiny, nelegálními drogami a těkavými látkami ve speciálním registru (NRPATV) v I. 2006–2019

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR 2020. Údaje z Národního registru pitev a toxikologických vyšetření prováděných na oddělení soudního lékařství – extrakce případů drogových úmrtí. Nepublikováno.

XX

> Úmrtí pod vlivem

Počet úmrtí pod vlivem drog hlášených ve speciálním registru úmrtí (NRPATV) v r. 2019 podle vybraných skupin drog a příčin smrti

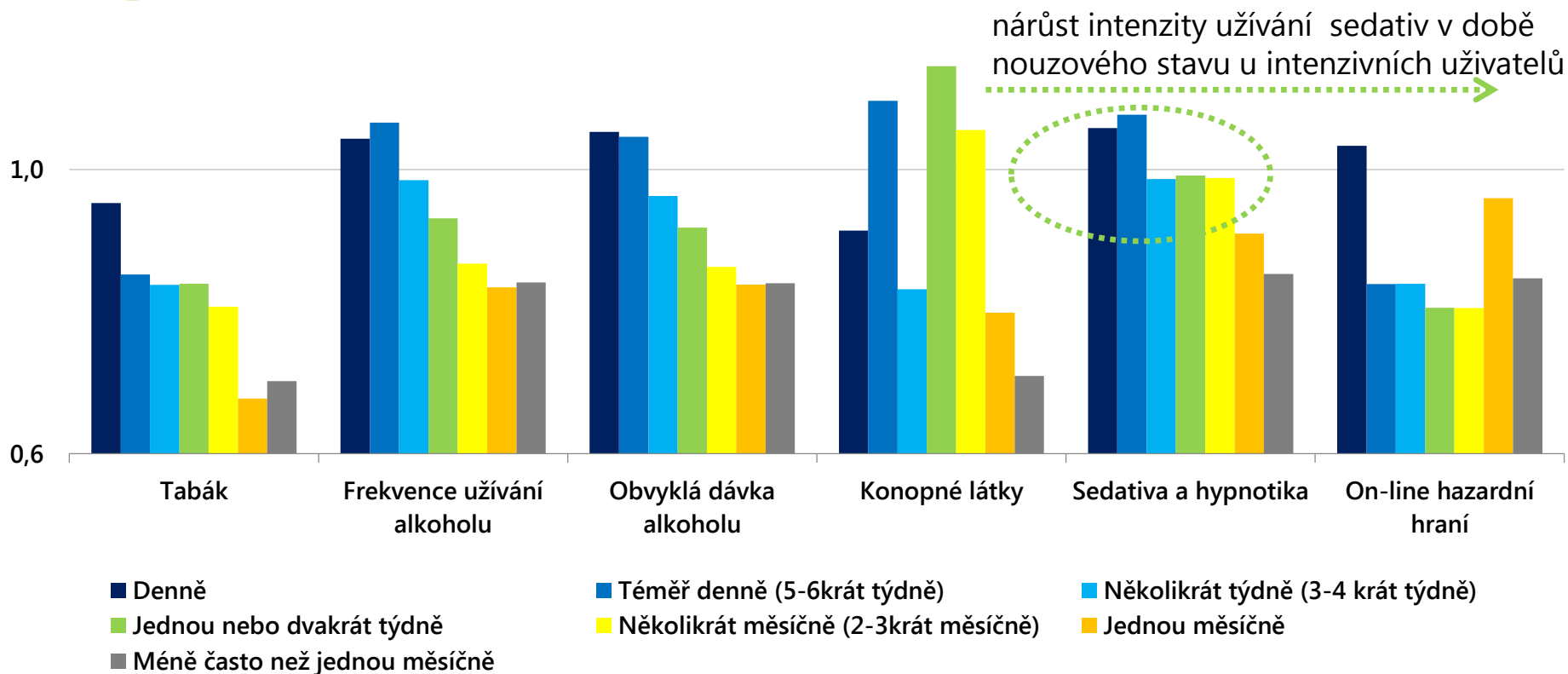
Droga	Nehoda	Sebevražda	Napadení	Nemoc	Nezjištěno	Celkem	
						Počet	Podíl (%)
Benzodiazepiny	7	4	0	10	2	23	17,3
Jiné psychoaktivní léky	6	5	0	14	2	27	20,3
Pervitin	10	8	0	6	0	24	18,0
Opioidy	4	1	0	3	0	8	6,0
THC	10	3	0	3	0	16	12,0
Těkavé látky	2	3	0	26	2	33	24,8
Kokain	1	0	0	0	0	1	0,8
Ostatní stimulantia	0	1	0	0	0	1	0,8
Celkem	40	25	0	62	6	133	100,0
Podíl (%)	30,1	18,8	0,0	46,6	4,5	100,0	–

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR 2020. Údaje z Národního registru pitev a toxikologických vyšetření prováděných na oddělení soudního lékařství – extrakce případů drogových úmrtí. Nepublikováno.

Užívání sedativ a/nebo hypnotik a nouzový stav při COVID-19

1,4

on-line studie NMS, 3000 respondentů, kvótní výběr z internetového panelu po skončení nouzového stavu květen–červen 2020

> Shrnutí

Definice zneužívání léků je komplexní, což přináší problémy v metodice sledování

Typicky jde o **opioidy, sedativa (benzodiazepiny) a hypnotika (Z-léky)**

Odhadem **8–10 % dospělých osob v ČR nadužívá** léky

Užívání léků je časté rovněž **mezi lidmi užívajícími drogy rizikově/injekčně** (substituční opioidy a analgetika, benzodiazepiny) a mezi **vězni**, v kontextu **polyvalentního užívání**

Poměrně častá je **kombinace léků s alkoholem** – i mezi dospívajícími

Po opioidech a stimulantech jsou sedativa/hypnotika třetí nejčastější „závislostní“ nealkoholovou dg. skupinou **v psychiatrických ambulancích**

2/3 pacientů tvoří **ženy**, převažují věkové skupiny **nad 40 let**

(Nad/zne)užívání psychoaktivních léků je poměrně **rozsáhlý fenomén s významnými veřejnozdravotními a ekonomickými dopady**

Blanka Nechanská
Viktor Mravčík
Petr Popov

Zneužívání psychoaktivních léků v České republice

Identifikace a analýza zdrojů dat

ZAOSTŘENO NA DROGY 1

NÁRODNÍ
MONITOROVACÍ
STŘEDISKO
PRO DROGY
A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI

Zneužívání psychoaktivních léků v České republice

Identifikace a analýza zdrojů dat

obsah

- 1 ÚVOD
- 2 DEFINICE ZNEUŽÍVÁNÍ LÉKŮ
- 3 SKUPINY NÁVYKOVÝCH LÁTEK OBSAŽENÝCH V LÉČÍCH
- 4.1 Analgetika a opioidy používané v substituční léčbě
- 4.2 Sedativa, hypnotika a anxiolytika
- 4.3 Osaznítky
- 5 MONITOROVÁNÍ A ANALÝZA ZDROJŮ O ZNEUŽÍVÁNÍ PSYCHOAKTIVNÍCH LÉKŮ
- 6.1 Výběrové šetření (dotazníkové studie)
- 6.2.1 Výběrové šetření v obecné populaci
- 6.2.2 Výběrové šetření ve školní populaci
- 6.2.3 Výběrové šetření v populaci seniorů
- 6.3 Léčba uživatelů psychoaktivních léků
- 6.3.1 Národní zdravotnický informační systém
- 6.3.2 Registr Žádosti o léčbu spojenou s užíváním drog
- 6.4 Nešťastné intoxikace psychoaktivními léky
- 6.4.1 Úmrtí spojená s psychoaktivními léky
- 6.4.2 Smrtelné předivkování ve speciálním registru mortality
- 6.4.3 Smrtelné předivkování v informačním systému Zeměři
- 7 ZÁVĚRY A Doporučení

LEČEN - ÚNOR 2013

ÚVOD

Užívání léků nad rámec léčby je společensky závažný a mnohdy podceňovaný jev, který má různé příčiny. Pacient si často navrhuje, že na preparát, který užívá, může vzniknout závislost zejména při jeho dlouhodobém užívání nebo při užívání vyšších než doporučených dávek. Možnost předepsat lék zákon neomezuje, předepisování léků s vysokým návykovým potenciálem je však v České republice omezeno předpisy vyplývajícími ze zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách,

ve zřeteli použitých předpisů. Nedostatečná informovanost může hrát významnou roli při vzniku návyku také u volně prodejných léků. Závislí na nelegálních drogách vyhledávají často psychoaktivní léky ke zvládnutí odvyklého stavu nebo jako zdroj pro výrobu drogy. Může se přitom jednat i o konopnatní léky tvořené několika složkami, z nichž jedna či více složek jsou psychoaktivní (Kachlik, 2003; Ůšek, 2002).

Národní monitorovací
středisko pro drogy
a závislosti

Doporučení

k užívání a snižování míry
zneužívání benzodiazepinů
a dalších hypnotik
a anxiolytik

Chris Ford a Fergus Law

Národní monitorovací
středisko pro drogy
a závislosti

Děkujeme za pozornost

mravcik.viktor@vlada.cz

chomynova.pavla@vlada.cz

grolmusova.lucie@vlada.cz

www.drogy-info.cz

rvkpp.vlada.cz

www.vlada.cz

www.hazardni-hrani.cz

